

mely a mainzi karthauzi kolostor magyar kapcsolataira mutatna. Ez az az elefántcsontból készült, Szent Istvánt ábrázoló dombormű, mely (DEDEK: *A karthauziak Magyarországon* 248. l. szerint) határozottan magyar ember munkája, de azzal a felirattal van ellátva: Anno MDCCXVI fiebam in Cartutia Moguntina. Ez a körülmény azonban csak akkor adhatna útbaigazítást arra nézve, hogy a kódex hogyan került Mainzba és onnan Kassára, ha még más, hasonló adatok járulnának hozzá.

IVÁNKA ENDRE.

A Kálmáncsehi-breviárium útja. MÁTYÁS király budai könyvfestőműhelyének legpompásabb darabja sajtószerű módon nem a király számára készült, hanem székesfehérvári prépostja KÁLMÁNCSEHI DOMOKOS részére az 1480-as években. A KÁLMÁNCSEHI-breviárium páratlanul gazdag díszítései világosan elárulják, hogy a megrendelő olyan remeket kívánt, amint a műhely csak ki tudott állítani.

KÁLMÁNCSEHI prépostról, a kódexről és alkotójáról részletesen írt HOFFMANN EDITH két helyen is. (*Régi magyar bibliofilek*, 1929. *Franciscus de Castello Ithallico de Mediolano és szerepe a budai könyvfestő műhelyben*. Magyar Művészet, 1933. I. k.) Ezekkel a kérdésekkel tehát itt nem foglalkozunk. Mi azt a „fatum“-öt vázoljuk, melyet ez a „libellus habet“, abból az alkalomból, hogy a kódex az Országos Széchényi Könyvtár birtokába került, s most a magyar renaissance remekeinek sorát díszíti ez a fontos alkotása is.

A kódex, mióta a bibliofília számontartja, a lambachi bencés kolostor birtokában volt. A világháború után az 1931. évi gazdasági válság kényszerítette a kolostort, — mint akkoriban oly sokat Ausztriában hasonló lépésre, — hogy megváljon tőle. EISEMANN frankfurti antikvárius vette meg. Tőle Párizsba és Londonba került a GRAUPE és társai tulajdonaként. Az Országos Széchényi Könyvtár már a lambachi bencésekkel, majd a két kereskedővel folytatott tárgyalásokat a kódex megvétele céljából. A *breviárium* járt is egyszer Magyarországon megtekintés végett, de fájó szívvel vissza kellett küldeni, mert az ár dolgában nem jött létre megegyezés. Végre most, ez év húsvétja táján eredményre vezettek a tárgyalások, melyeket LANTOS ADOLF budapesti antikvárius közvetített és háromezer angol font vételárban állapodtak meg.

Nagy gondot okozott azonban a hatalmas összeg előteremtése. A Könyvtár rendes javadalma természetesen távolról sem fedezhette, az állam külön hozzájárulására sem lehetett alapítani, mert pár héttel azelőtt az aukcióra került ERNST-gyűjteményből történt vásárlásokra vétetett az igénybe. A kódex magánszemély áldozatkészsége folytán került nemzeti tulajdonba, mint maga a Nemzeti Múzeum alapja és

azóta is számos kincse. Az az alapítvány fizette ki a vételárat, melyet a tavaly elhunyt DR. SCHÖFFER ALADÁRNÉ HORVÁTH ARANKA hagyományozott az első férje, a nagy bibliofil TODORESZKU GYULA által az Országos Széchényi Könyvtárra hagyományozott TODORESZKU—HORVÁTH Könyvtár fejlesztésére. Így a KÁLMÁNCSEHI-*breviárium* végre hazakerült és a TODORESZKU—HORVÁTH gyűjteményben elhelyezve örökíti meg a Könyvtár, s a magyar könyv nagylelkű barátainak emlékéért és példáját.

Az a kérdés merül még fel, hogyan és mikor került a kódex Székesfehérvárról Lambachba. Első leírója, FEHÉR IPOLY — kinek levelét RÓMER FLÓRIS közölte az Archaeologiai Értesítő 1879. évf.-ban (105 sk. II.) — arra alapítva, hogy az Eszterházy-család 1692-ben a lambachi kolostor számára Frauenheidban plébániát alapít, felteszi, hogy „valamelyik plébános e *breviáriumot* is az Eszterházy családtól nyerte“. (Az adatra HOFFMANN EDITH nemzeti múzeumi igazgató volt szíves figyelmeztetni. FITZ JÓZSEF, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója másik feltevést volt szíves közölni velem, mely talán inkább fedi is a történeti valóságot. Ő HELTAI GÁSPÁR krónikájában megkereste azt a helyet, ahol Székesfehérvárnak MÁTYÁS király halála után, 1490 őszén MIKSA római király által történt elfoglalását írja le és itt a következőket találta: „Másod napon Maximilián király beméne az városban nagy seregével. . . És a nagy toronyból [ahol eddig bezárkózva védte magát] hozzá küldte Domokos prépost követeket, és kegyelmet kére magának és az egyházmarháknak. Mert a nagy egyházi toronyba szaladott vala bé véle. És Maximilián megkegyelmeze néki. És kijöve hozzája a toronyból. De kevés üdő mulva minden marhájától megfosztá őtet az Maximilián király, és a prépostságot is elvévé tőlle, az ő házáat is, mind megkeresteté, és a pincében egy rejtett boltban találá harminchat ezer arany forintokat: ezeket is mind elvévé tőlle. A többi marhái mind kapsiba jutának a sváboknak.“ MIKSA zsákmánya közt volt minden bizonnyal a pompás és vagyont érő *breviárium* is. Tehát ez is úgy került külföldre, mint a régi Magyarország annyi egyéb kincse a Mátyás halálát követő és két századon át tartó viharos időkben. Hogy aztán maga MIKSA adta-e a lambachi bencéseknek, vagy közben még más stációkat is megjárt, arra ezidőszert nincs válaszunk.

Egy adatunk van a következtetésre. E könyv is úgy juthatott Lambachba, ahogy angliai Szent Kálmán hermája a melki kolostorba ugyancsak Székesfehérvárról. A melki kolostor krónikájában olvashatjuk, hogy „Maximilianus Imperator fuit . . . plura Monasterio dare donaria, praecipue Caput Sancti Colomanni (quod est in alba Regali Hungariae illuc tempore guerrarum [vagyis 1490-ben] deductum, et eidem a majoribus remittere polliciti sunt) de Hungaria Mellicum . . .“ (PEZ HIERONYMUS:

Scriptores rerum Austriacarum I. 297. V. ö. IPOLYI ARNOLD: *Magyar ereklyék*. Arch. Közl. 1863. 109. Az adatra GENTHON ISTVÁN egyetemi magántanár figyelmeztetett.) Ez az ajándékozás 1517-ben történt. Lehet, hogy a breviárium is az adományok között volt, s Melk — szintén bencés kolostor — adta tovább, de lehet, hogy MIKSA közvetlenül Lambachnak ajándékozta.

JOÓ TIBOR.

Ismeretlen felelet Pázmány Bizonyos Okaira. XVIII—XIX. századbeli kéziratok gyakran sokkal régebbi szövegeket őriztek meg, sőt azóta nyomaveszett régi magyar nyomtatványokat is fenntartottak. A Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtára őriz egy XIX. századbeli gyűjteményt, melyben protestáns vitairatok vannak, köztük néhány XVII. századbeli hitvitázó munka. A gyűjtemény másolója és összeállítója valószínűleg NYITRAY J. cs. és kir. főhadnagy volt, rokona annak a NYITRAY BENJÁMINNAK, aki magát a kéziratokban mint tulajdonos megnevezi. A másoló csak kezdőbetűivel jelzi nevét: Ny. J. cs. k. f. H. Ez a Ny(itray) J. E(ger)-Löwön és Miskolcon másolt 1826 és 1830 között. Minden egyes munka végén megjelöli pontosan a másolás helyét és idejét. A három kötet 44/1931. növedéknapló-számon, mint vétel PALLAGHY BÉLÁNÉTÓL, került a könyvtárba s itt az Oct. Hung. 909, 910 és 911 számokat kapta. Bennünket ezúttal az Oct. Hung. 910. sz. kötet érdekel, mert ez tartott fenn számunkra egy régi magyar nyomtatványt. A kötet 47 foliót tartalmaz, hasonló félbőr-kötésbe van kötve, mint a másik kettő, eredeti lapszámozása van 1—91-ig. A szennylapon és a 20r-on: NYITRAY BENJÁMIN tulajdona. Két munkát tartalmaz, a második, melynek címlapja a 20r-on található TOLNAI ISTVÁN *Igaz Keresztyéni és Apostoli Tudomány a' vallás utára vezető és az el-tévelyedésről jó útban hozó Kalauz* című, Kolozsváratt, 1679-ben nyomtatott munkájának (Szabó R. M. K. I. 1236.) IV. könyve egy részének átdolgozása a következő címen: *A Pápistához Újjságáról írott némelly Dolgok* néhai T. T. F. TOLNAI ISTVÁN *Kolosvári Professor által az 1679ik Esztendőben*. Ez a címet a másoló valószínűleg TOLNAI művének teljes címéből vette. Valószínűleg Ny. J. volt az átdolgozó, amint ez a colophonból kitűnik: Miskolczon Július 20kán 1830. meg jobbitva le írta Ny: J: cs: k: f: H. Ennél érdekesebb azonban az első munka: *Temető kert, mellyben az Isten szent Beszédének éles fegyverével által veretett, és meg öletett fene vadnak Kölykei közzül nyoltzan, minden feltámadás Reménységén kívül eltemettetve feküsznek, mellyek Ez előtt nem sok Idővel a Gilboa Hegyére fel tsalatott, értelmének Lábairól le veretett, és a fene Vadnak Bélyegével meg jegyeztetett, ideig való Hitű Izraelita helyett Zsenyegtenek, most pedig Egy Istene Nevét Homlokán viselő Izraelita, vélek Szembe szállván, mint Góliát a' kisedd Dávidtól, az Isten szent*